

Анотація

Білова Єлізавета Дмитрівна. «У ритмі серця»: звукообрази

ударних інструментів в музичній практиці XX - XXI ст.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту, поданого на здобуття ступеня доктор мистецтва (спеціальність 025 – Музичне мистецтво, галузь знань 02 – Культура і мистецтво). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Харків, 2025.

Культурно-стильовий вимір музичного мистецтва XXI століття вирізняється активною інтеграцією українського виконавського мистецтва на ударних інструментах у світовий культурний простір. Сучасні мистецькі проєкти, присвячені маримбі та вібрафону, акцентують увагу на ідеї збереження та розвитку національних виконавських традицій у поєднанні з інноваційними композиторськими та технічними підходами.

Системний аналіз розвитку та функціонування ударних інструментів у сучасному музичному просторі засвідчив, що для молодих виконавців надзвичайно важливим є переосмислення значення «персоніфікації» інструментів – уміння наділяти їх індивідуальними художньо-виражальними якостями, трактувати тембр, динаміку й артикуляцію як елементи створення сценічного образу. Розмаїття репертуару для маримби та вібрафона розвиває технічну базу, ритмічну точність і темброву чутливість, а поєднання фольклорних інтонаційних моделей із сучасними композиторськими техніками розширює музичне мислення та готує виконавця до роботи в різних стилістичних напрямках. Практика ансамблевої гри виховує навички взаємодії та балансування звукового простору, а поєднання національних традицій з інноваційними пошуками відкриває перспективи інтеграції української школи ударників у світовий культурний контекст, де ударні перестають бути лише ритмічною основою і перетворюються на повноцінних «персонажів» музичного

твору, здатних передавати широкий спектр емоцій і змістових відтінків. Інтеграція традиційної виразності з сучасними виконавськими підходами формує потужний потенціал української школи ударників, яка здатна впевнено представляти себе на міжнародній сцені та підтримувати діалог із провідними світовими центрами виконавського мистецтва на рівноправних засадах. У світовій системі ударного мистецтва українська музика для ударних вирізняється ментальними та стильовими рисами – від ритмо-інтонаційної природи до тембрової унікальності, що формують неповторний художній образ. Особливе місце займають твори, які поєднують фольклорні традиції з академічною школою й авангардними пошуками.

Творча складова мистецько-наукового проєкту – це три концертні програми, що репрезентують розвиток мистецтва гри на ударних інструментах від професійної творчості композиторів та виконавців XX століття до сучасних шедеврів перкусійного мистецтва, які знаходять нове звучання та актуальність у виконавській практиці XXI століття.

Пропоноване дослідження є спробою на прикладі виконавської майстерності розкрити культурно-стильові аспекти розвитку виконавства на ударних інструментах у сучасну добу: від фундаторів та новаторів першої половини XX століття (Г. Черненко, Ч. Ділілансі, П. Крестон, Н. Розауру, К. Абє), які заклали професійну основу гри на ударних, до сучасних авторів і виконавців (Ф. Глас, Д. Фрідмен, К. Адамс, Т. Маяцумі, О. Тадеуш.), що формують нову перкусійну естетику XXI століття.

Концептуальна спрямованість проєкту передбачає поєднання історико-стильового аналізу з практичним втіленням у трьох концертних програмах, у яких поєднано академічну та експериментальну складові. Такий підхід вимагає скоординованої дослідницько-пошукової роботи, спрямованої на виявлення відповідності сучасної виконавської практики історичним засадам національного культуротворення та інтеграції українського ударно-інструментального мистецтва у світовий музичний контекст.

Стратегія розвитку сучасної мистецької практики у сфері ударних інструментів зумовлює надмету творчої діяльності виконавця; з нею узгоджується і **актуальність** теми, що обумовлена:

- нагальною потребою системних досліджень унікальної тембрової природи та виразових можливостей ударних інструментів від перших етапів їхньої інтеграції в академічне середовище до сучасних тенденцій XX–XXI століть, що поєднують традицію, інноваційні технології та міжжанрову взаємодію;

- пошуком національно орієнтованого репертуару для ударних інструментів у камерно-інструментальній та сольній музиці, який відображає українську культурну ідентичність і сприяє її популяризації у світовому музичному просторі.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати культурно-стильові аспекти музики для ударних інструментів XX–XXI століть у світовій практиці, з’ясувавши особливості формування звукообразів та їхню інтерпретацію у творчій виконавській діяльності музиканта-ударника.

Об’єкт дослідження – музична практика використання ударних інструментів у світовій культурі XX–XXI століть.

Предмет дослідження – звукообрази ударних інструментів та їх інтерпретація у виконавській практиці сучасних музикантів-ударників у контексті культурно-стильових тенденцій світової музики XX–XXI століть.

Матеріалом наукового обґрунтування обрано низку творів для ударних інструментів українських та зарубіжних композиторів XX–XXI століть, які включені до концертних програм автора дослідження й відображають його особистий виконавський досвід як форму об’єктивації культурно-стильових аспектів сучасної та традиційної музики для ударних у національному контексті: Ф. Глас «Метаморфозіс», А. Казелла Концерт фа мінор (II ч.), Ф.

Крейслер «Рондіно на тему Бетховена», О. Рідінг Концерт сі мінор (I ч.), Ф. Реймонд «Маленьке кафе», Т. Маяцумі Концерт No1 (I ч.), К. Адамс «Спокій у моїй свідомості», Д. Фрідмен «Мрія», О. Тадеуш Романс No2 «Сапфо»; Г. Черненко Концертна п'єса «Вінегрет», Ч. Ділілансі «Polisander», П. Крестон Концертіно для маримби, Н. Розауру Концерт для маримби (I та III ч.), К. Абе. Prism; Л. Колодуб Дума, Ю. Щуровський Мелодія, М. Лисенко Елегія No1, Б. Лятошинський Мелодія, М. Лисенко Елегія No2, М. Жербін Вокаліз Л. Колодуб Елегія, В. Кирейко Романс, Є. Зубцов Прелюдія, Л.

Ревуцький Інтермецо, А. Якобчук Елегія, Д. Лазарев Тріо для флейти, вібрафона та фортепіано.

Наукова новизна. Вперше в українському музикознавстві здійснено комплексний аналіз розвитку ударного виконавства XX–XXI століть у двох взаємопов'язаних аспектах – культурно-історичному та аналітико-виконавському. Систематизовано жанрово-стильові напрями музики для ударних (від камерних і концертних форм до симфонічних і авангардних композицій), виокремлено мелодико-ліричний потенціал маримби та вібрафона; узагальнено композиторські стратегії трактування ударних у творчості українських (Б. Лятошинський, Л. Колодуб, А. Якобчук, Л. Грабовський та ін.) і зарубіжних митців (Е. Варез, Дж. Кейдж, Кейко Абе, С. Райх). Простежено становлення української школи ударних у контексті взаємодії з європейськими, американськими та азійськими виконавськими традиціями. Таким чином, наукова новизна роботи полягає у створенні цілісної моделі осмислення ударного мистецтва XX–XXI століть: від історико-теоретичних передумов і композиторських стратегій до практики інтерпретації в авторських виконавських проєктах, що інтегрують українську традицію в глобальний музичний контекст.

Наукове обґрунтування творчого проєкту викладено в двох розділах. У

першому розділі «Культурно-історичні аспекти розвитку виконавства на ударних інструментах у XX–XXI століттях» розкриваються ключові етапи становлення та художньо-виражальні функції ударних у світовій та українській музичній культурі. В підрозділі 1.1 «Історико-теоретичні передумови становлення ударного виконавства» висвітлено витoki академічного трактування ударних інструментів, їхній вихід із ритуально- фольклорного середовища та входження в професійну композиторсько- виконавську практику XX століття. Особлива увага приділена впливу культурно-історичних чинників на формування української школи гри на ударних. У підрозділі 1.2 «Жанрово-стильові виміри та композиторські трактування ударних інструментів» простежено жанрове й стилістичне розмаїття музики для ударних від камерних і концертних форм до великих симфонічних полотен та авангардних експериментів. Окреслено специфіку мелодико-ліричного потенціалу маримби й вібрафона, а також колористично- драматургічні стратегії використання ударних у творчості українських і зарубіжних композиторів. В якості унікального зразку симфонічного жанру, в якому ударні відіграють провідну драматургічну роль, представлені «Симфонічні фрески» Л. Грабовського. У підрозділі 1.3 «Українське ударне мистецтво в контексті виконавських шкіл XX–XXI ст.» визначено роль провідних вітчизняних виконавців і педагогів у становленні сучасної школи ударних, показано взаємодію української традиції з провідними європейськими, американськими та азійськими виконавськими школами. Таким чином, перший розділ наукового обґрунтування творчого мистецького проєкту окреслює перехід ударних інструментів від другорядної ритмічної ролі до статусу повноцінних носіїв художнього змісту, які формують нову парадигму музичного мислення XX–XXI століть.

Розділ 2 «Авторські художні проєкти «У ритмі серця»: стилістичні та темброві особливості виконавської інтерпретації» представляє аналітико-виконавський аспект дослідження, зосереджений на трьох концертних програмах, які розкривають виразові, темброві та стильові можливості ударних

інструментів у сучасному музичному просторі. В підрозділі 2.1. «Маримба в контексті музичного виразу: техніка та емоційна комунікація» подається докладний аналіз творів Ф. Гласа (Metamorphosis), А. Казелли (Концерт фа мінор, II ч.), Ф. Крейслера (Rondino на тему Бетховена), О. Рідінга (Концерт сі мінор, I ч.), Ф. Реймонда (Маленьке кафе), Т. Маяцумі (Концерт No1, I ч.), К. Адамса (Спокій у моїй свідомості), Д. Фрідмена (Мрія) та О. Тадеуша (Романс No2 «Сапфо»). Аналіз акцентує дослідницьку увагу на поєднанні віртуозної техніки з емоційною комунікацією виконавця та слухача.

В підрозділі 2.2 «Звуковий образ маримби: від ліризму до експресії» розглядаються твори Г. Черненко (Концертна п'єса Вінегрет), Ч. Ділілансі (Polisander), П. Крестона (Концертіно для маримби), Н. Розауру (Концерт для маримби, I та III ч.), К. Абе (Prism). Особлива увага приділяється драматургії тембру та його трансформації від інтимної лірики до експресивних кульмінацій.

В підрозділі 2.3 «Звукова динаміка української сучасності: вібрафон і музичні експерименти» аналізується інтерпретація творів Л. Колодуба (Дума, Елегія), Ю. Щуровського (Мелодія), М. Лисенка (Елегія No1, Елегія No2), Б. Лятошинського (Мелодія), М. Жербіна (Вокаліз), В. Кирейка (Романс), Є. Зубцова (Прелюдія), Л. Ревуцького (Інтермецо), А. Якобчука (Елегія), а також Д. Лазарева (Тріо для флейти, вібрафона та фортепіано). Підкреслюються експериментальні прийоми та міжжанрові поєднання.

У висновках підбиваються підсумки історико-теоретичного, жанрово-стильового та персоналістичного аналізу; формулюються ключові ознаки української виконавської школи та її зв'язки з європейським музичним середовищем. Обґрунтовано історичну роль українських виконавців на ударних інструментах у процесі формування сучасної національної мистецької ідентичності, зокрема у творчості молодих музикантів.

Для мистецького проєкту «У ритмі серця» стратегічні моделі вивчення культурно-стильового простору виконавства на ударних інструментах у європейській та українській традиціях можна сформулювати як системну єдність взаємопов'язаних культуротворчих процесів, що спираються на три ключові засади:

• **Жанрова традиція** – усталені типи музикування, серед яких важливе місце займає сольне та ансамблеве виконання, участь у симфонічних і камерних складах, а також концертні жанри, де ударні інструменти виконують не лише ритмічну, а й темброво-образну функцію.

• **Музична мова** – техніка звукообразного мислення як композитора, так і виконавця, що включає багатство ритмічних структур, артикуляційних прийомів і динамічних відтінків, які формують своєрідний «стильовий тезаурус» ударної культури. Яскравими прикладами слугують поєднання поліфонічних текстур із сучасними тембровими експериментами, а також застосування принципів барокової концертності у новітніх творах.

• **Індивідуально-композиторський стиль** – унікальні авторські інтонаційно-ритмічні та темброві рішення, що створюють впізнаваний звуковий «рельєф» і стають феноменами для дослідження та виконавського відтворення. Саме вони забезпечують неповторність сучасної української школи ударників і її інтеграцію у світовий мистецький простір.

Таким чином, культурно-стильова палітра української музики для ударних інструментів, сформована у дусі національних цінностей, може стати своєрідною *terra cognita* – простором осмислення для сучасного слухача, де виконавський акт і сприйняття твору зливаються в єдину комунікативну площину. Такий підхід дозволяє подолати наявну прогалину між творчістю виконавця-перкусіоніста та її науковим осмисленням, відкриваючи нові можливості для діалогу між мистецтвом і музикознавством.

Ключові слова: ударне виконавство, українські композитори-класики, камерно-інструментальна музика, симфонічна музика, маримба, вібрафон, концертне виконавство, сольне музикування, ансамбль, виконавський аналіз, національна школа ударних, тембр, динаміка, ритміка, інтерпретація.